

DR. KOVÁCS LAJOS

AZ UNITÁRIUS VILÁGSZÖVETSÉG KÖVETSÉGÉBEN

Jelentés a f. év március 24 — április 13 között Hollandiában, Észak-Írországbán, Skóciában és Angliában végzett IARF elnöki látogatásról

1) Az Unitárius Világszövetségben — IARF — Hollandiát a *Szabad Protestantizmus Központi Bizottsága* nevet viselő szervezet képviseli. Ez a szervezet egyrészt önálló egyházakból áll, másrészt az alábbi, hagyományos dogmatikai felfogást képviselő protestáns egyházak keretein belül működik, mint azoknak szabadelvű tagozata, az alábbi megoszlásban:

a) remonstráns (árminianus) egyház, amely a református egyházból vált ki és alakult 1618 után önálló egyházzá,

b) liberális református közösség,

c) liberális lutheránus közösség,

d) holland protestáns közösség,

e) a mennonita egyház liberális közössége.

Ezekről független alakulat a magát unitáriusnak nevező Zwingli-szövetség.

Hollandia protestáns lakosságának legnagyobb része az erős dogmatikai alapon álló református egyházhoz tartozik. De a reformáció időszaka óta a holland Rotterdami Erasmus által képviselt bibliai humanizmus, majd a 17. században a Hugo Grotius személyéhez kapcsolódó szemlélet az emberi jogok egyetemes voltáról és a kényszerítés nélküli vallási meggyőződésről, majd a 18. századi felvilágosodás mozgalmának a hatása, a 19. századi német idealizmus és végül a 19. és 20. század szociális mozgalmak fokozatosan mind nagyobb mértékben lehetővé tették a szabad, önálló, haladó vallásos meggyőződésnek és a türelem szellemének a kialakulását Hollandia egész területén.

Ezeket a különböző árnyalatú szabadelvű vallásos közösségeket magában foglaló *Szabad Protestantizmus Központi Bizottsága* hívott meg, mint az IARF elnökét, öt napos hivatalos látogatásra. A látogatás megszervezői dr. Jan Goudoever remonstráns lelkész és egyetemi tanár, valamint a Bizottság titkára, Lucie Meijer voltak, akik mindketten tagjai az IARF Tanácsának, és annak 1974. májusában nálunk tartott gyűlésén jelen voltak. Ott-tartózkodásom alatt hét várost látogattam meg: Utrechtet, Rotterdameket, Leident, Amszterdamot, Hilversumot, Hágát és Wassenaart.

Kolozsvár-Napocáról március 24-én indultam és Budapesten rövid időt töltve, a Bécsből induló holland expresszrel 26-án du. érkeztem

meg Utrechtbe. Az állomáson Stenfert Kroese, Világszövetségünk pénztárnoka várt. Este a Hilversum melletti Hoorneboegba kísérték, ahol a remonstráns egyháznak nyaralótelepe van és ahol szombat déltől vasárnap estig, a hétvégeken 40—50 ember szokott összegyűlni kellemes időtöltésre és vallás-erkölcsi időszerű kérdések megbeszélésére. Egy ilyen csoporttal találkoztam itt, amelynek irányítója Jan Goudover professzor és felesége.

A világszervezet munkájáról, valamint a romániai unitárius egyház múltjáról és jelenéről tartottam barátságos légkörben tájékoztatót. E nyaralótelepen fogja tartani az IARF Tanácsa is ez év október elején legközelebbi gyűlését.

Másnap, *március 27-én* tartotta a remonstráns egyház évi rendes közgyűlését a Geertekert nevű, Utrecht központjában lévő hatalmas templomban. A gyűlésen az elnök köszöntött, amelyre az IARF és a romániai unitárius egyház nevében válaszoltam. Elmondtam, hogy a remonstráns egyház a világszervezet egyik legaktívabb tagja és annak eredményes munkájához mind szellemi, mind anyagi tekintetben jelentősen hozzájárul. A romániai unitárius egyháznak a remonstráns közösséggel való kapcsolatáról megállapítottam, hogy az közel 300 esztendőre nyúlik vissza. A holland egyetemeken a 17. és 18. századokban sok erdélyi unitárius lelkész és tanárjelölt tanult; közülük a leghíresebb Szentábrahámi Mihály volt, aki a 18. században a legválságosabb időszakban volt az unitárius egyház kiváló püspöke és a remonstránsokkal állandó szellemi kapcsolatot tartott fenn. Amikor 1697-ben a Kolozsvár nagy részét elpusztító hatalmas tűzvész alkalmával leégett a főtéri 1566-tól 1716-ig unitárius, jelenleg római katolikus katedrális nagy része a főiskolával együtt, Dimény Pál, a főiskola rektora, aki azelőtt néhány évvel két évig Hollandiában tanult, ide utazott és itt olyan jelentős összeget gyűjtött össze a remonstráns testvérek adományaként, amely lehetővé tette a templom és főiskola újjáépítését. Kifejeztem meggyőződésemet, hogy a testvéri kapcsolatok a jövőben is megmaradnak, sőt az eddiginél még bensőségesebbekké válnak. A gyűlésen mintegy 300-an vettek részt, amely úrvacsorával és szeretetvendégséggel zárult.

Aznap délután beszélgetést folytattam Mrs. de Bruyn asszonnyal, a *Holland Protestáns Szövetség* elnöknőjével, aki tájékoztatott, hogy ez a szövetség 1870-ben létesült a szabadelvű holland egyházi szervezetek támogatására, és ma is tevékenyen részt vesz az IARF munkájában.

Aznap este Joost Wery rotterdami remonstráns lelkész, az IARF volt titkára átvitt Rotterdamba, ahol a lelkészi család szívesen látott vendége voltam. Este részt vettem az amszterdami színház zenés előadásán. A darab címe *Az amszterdami angyal*, tárgya a város fejlődésével kapcsolatos ellentétek és megnyugtató megoldások bemutatása volt.

Március 28-án, vasárnap délelőtt a nagy remonstráns templomban prédikáltam. Egyházi beszédem tárgya a húsvéti ünnepre előkészítő időszakban a hívő ember felebarátai és társadalom iránti legfőbb kötelességeinek a kifejtése volt. A beszédet német nyelven mondtam és azt Wery lelkész fordította holland nyelvre.

Istentisztelet után a gyülekezeti teremben összejövétel volt, amelyen mintegy 200-an vettek részt. A gyülekezet világi elnöke üdvözölt.

En válaszomban az IARF munkájáról, valamint a romániai unitárius egyház múltjáról és jelenlegi életéről tartottam tájékoztatást.

Délután autóval megtekintettük a város közelében levő híres szel-malom-negyedet. Onnan Wery lelkész elvitt egy Rajna menti kis vá-rosba, Alphen am Rheinba Oort Reinout-hoz, az ottani szabadelvű re-formátus gyülekezet lelkészéhez, ahol az estét és éjszakát töltöttem. Este 8 órakor a templomban szép számban összegyűlt hívek előtt an-gol nyelven válaszoltam a világi elnök és a lelkész köszöntésére.

Március 29-én Jan Goudoever professzorral Leydenbe mentünk és meglátogattuk a református Berkhof professzort, a legtekintélyesebb holland teológust, aki évekig az Ökumenikus Világtanács alelnöke volt és annak ma is egyik tekintélyes vezetőségi tagja. A professzor rendkívül szívélyesen fogadott és másfél órás magas színvonalú meg-beszélésen az Ökumenikus Világtanács és az IARF célkitűzéseit vitat-tuk meg, és érdeklődésére a romániai unitárius egyház múltjáról és je-lenlegi életéről adtam felvilágosítást.

Délután Utrechtben a *Szabad Protestantizmus Központi Bizottsága* székházában tiszteletemre fogadás volt, amelyen a Központi Bizottság-hoz tartozó különböző csoportok képviselői vettek részt.

Este Lucie Meijer vendége voltam Stenfert Kroese pénztárossal és Goudoever professzorral együtt. Azután Goudoever professzor az Amszterdam melletti Amsterveenben levő otthonába vitt, ahol néhány órán át ismertette nagyszerű könyvtárának legértékesebb könyveit.

Március 30-án Goudoever professzorral a közeli Amszterdamba mentünk, ahol néhány órán át a város nevezetességeit tekintettük meg. Délután az IKON nevű egyházi rádióállomáson tettünk látogatást, ahol angol nyelven beszélgetést folytattam az IARF működéséről és a ro-mániai unitárius egyház életéről.

Onnan Hágába, majd Wassenaarba mentem, ahol dr. Boissevain mérnök vendége voltam, aki 1969-ben részt vett az IARF bostoni kong-resszusán és a világszervezet munkájának nagy propagálója Hollan-diában. Itt találkoztam a helyi protestáns lelkésszel, G. Wernerrel, aki Schweitzer Albert rokona és közeli barátja volt, valamint J. Gorcummal, aki hosszú időn át az IARF pénztárnoka volt és jelenleg Wassenaarban lakik.

Március 31-én délelőtt vonattal Utrechtbe utaztam, ahol a *Zwingli-szövetség* képviselőivel, dr. Roodsant odoorn-i lelkésszel az élen, rendkívül tartalmas megbeszélést folytattam. Ez a csoport a *Zwingli* nevű havonként megjelenő folyóiratában szabadelvűnek és unitáriusnak mondja magát, és az IARF rendes tagcsoportjaként mű-ködik, de nem tagja a *Szabad Protestantizmus Központi Bizottsága* szer-vezetnek.

Délután Hágába utaztam, ahol a van Gennep—Schreuder és de Boer családoknak vendége voltam. Berthe van Gennep és Lony de Boer hosszú időn át az IARF hágai titkárságának alkalmazottai voltak és országunkban több alkalommal is látogatást tettek.

Összegezve hollandiai látogatásommal kapcsolatos benyomásai-mat, megállapíthatom, hogy kivétel nélkül mindenki, akivel kapcsola-tba kerültem, Románia Szocialista Köztársaság iránt jóindulatú ér-deklődést tanúsított, kifejezve az országunk nemzetközi politikájával kapcsolatos rokonszenvét. Az IARF-hez tartozó tagegyházak képvise-lői és a többi jelentős egyházi személyiségek, akikkel érintkeztem, ki-

vétel nélkül mind a társadalmi haladás, a béke és a népek közti testvériség munkálói.

2) *Április 1-én* délelőtt repülőgépen Londonba, majd onnan Észak-Írország fővárosába, Belfastba utaztam. A repülőtéren William McMillan, a Belfast melletti Dunmurry lelkésze és Edgar Locket titkár várt. McMillan az IARF Vezető Tanácsának évek óta tagja; ezelőtt két évvel nálunk is járt és a Végrehajtó Bizottság 1974 májusában tartott gyűlése után részt vett abban a csoportban, amely egyházközségeink egy részét meglátogatta. Belfastban az ő és családja szívesen látott vendége voltam.

Észak-Írországban 8 éve megbénítja a normális életet a szélsőséges katolikusok és protestánsok közti ellentét, amelynek háttere politikai és gazdasági természetű. Az egykor gyönyörű észak-írországi főváros ma ostromlott hely képét mutatja; utcáinak mintegy harmadában a házak, üzletek, vendéglők, áruházak, mozik, szállodák nagy része teljesen leégett. Állandó a szigorú ellenőrzés, de az óvintézkedések ellenére senki sincs biztonságban és ki van szolgáltatva az esztelen cselekedetek önkényének. Az emberek mégis élnek mindennapi életüket, végzik dolgaikat és hiszik, hogy a békesség napja nincs messze.

A szabadelvű, ún. *Nonsubscribing Presbyterian Church*, amelynek felfogása lényegében azonos az unitárius egyház tanításaival, és amely tagja az IARF-nek, szintén sokat szenvedett az utóbbi években a terrorcselekmények miatt. Egyik templomuk Belfastban teljesen megsemmisült; egy másik nagy károkat szenvedett, de a hívek buzgó anyagi hozzájárulásával és hosszú idő óta tartó lelkes közmunkájával remény van arra, hogy e templomban két hónap múlva az istentiszteletek megkezdődhetnek. Ezt a javítás alatt álló templomot én is meglátogattam.

Több mint 3 napos észak-írországi tartózkodásom alatt többször megfordultunk Belfastban, és látogatást tettünk néhány közeli helységben, így Hillsborough és Lisburne nevű kisvárosokban.

A dunmurryi gyülekezet heteken át készült temploma megépítésének 300. éves jubileumi ünnepségére. A hívek nagy csoportja vett részt a templom szépítésének munkájában. Az ünnepi istentisztelet ápr. 4-én délután volt, amelyen a környékbeli lelkészekon kívül mintegy 500 hívő vett részt, zsúfolásig megtöltve az izlésesen feldíszített templomot. Ez alkalommal került sor a gyülekezet új orgonájának a felavatására is. Az istentiszteleten a hívek vegyeskara felemelően szép darabokat adott elő. Az ünnepi egyházi beszédet én tartottam a 8. Zsoltár alapján, felavatva az új orgonát is.

A meghatározó istentisztelet után a gyülekezet hatalmas termében szertvendégség volt, amelyen Alec Peaston lelkész köszöntött, akivel az oxfordi Manchester College-ben 2 évig együtt tanultam. Válaszomban, miután az IARF és a romániai unitárius egyház üdvözlését átadtam, elmondottam, hogy a Dunmurry-i gyülekezet néhány évvel ezelőtt elhunyt kiváló lelkészének, John McLeery-nek a meghívására az ő szüleinél, Észak-Írországban 1934-ben hat felejthetetlen hetet töltöttem. Ennek a kedves látogatásnak az emlékeiből idéztem néhányat; végül kifejeztem hálás köszönetemet a gyülekezet és a lelkészi család meleg vendégszeretetéért, és azt a szívből jövő óhajtásomat, hogy az anyyira sóvárgott béke mielőbb szülelessék meg ebben a sokat szenved-

dett országrészben. A fogadás után az angol rádió munkatársa keresett fel, akinek kérésére az IARF munkájáról és észak-írországi látogatásom céljáról rövid tájékoztatást adtam.

Április 5-én reggel D. G. Banham belfasti lelkész autóján Edinburgh-ba mentünk William McMillan lelkésszel együtt, hogy részt vegyünk az angol unitárius egyház évi rendes közgyűlésén. A mintegy 300 hivatalos delegátus mellett mint meghívottak velem együtt részt vettek az alábbiak: dr. Robert N. West, az Észak-amerikai Unitárius Univerzalista Egyház elnöke feleségével, Robert Senghas, az Unitárius Univerzalista Egyház alelnöke, dr. Ferencz József magyarországi püspök, Bartók Béla magyarországi unitárius főgondnok és Diether Gehrmann, az IARF főtítkára.

Aznap este ünnepi istentisztelettel kezdődött a közgyűlés a Szent-Márk unitárius templomban, amelyen az áhítati részt Andrew Hill helybeli lelkész vezette és az egyházi beszédet Fred M. Ryde, az *Inquirer* angol unitárius hetilap szerkesztője tartotta.

Április 6-án kezdődött a közgyűlés, amely először megválasztotta az egyház elnökének az addigi alelnököt, George C. Morrisont, az edinburghi unitárius gyülekezet tagját. Ezután következtek a meghívott vendégek üdvözlő beszédei.

Én az IARF és a romániai unitárius egyház nevében köszöntöttem a közgyűlést. Megköszönve a meghívást, elmondottam, hogy az angol és erdélyi unitárius egyházak kapcsolata 155 esztendőre terjed, 1821-re megy vissza. Ekkor érkezett a kolozsvári unitárius főiskola professzorának a címére egy irás, amelyet az angol unitáriusok küldtek, latin nyelven és amely először adott tájékoztatást az ottani egyház állapotról. Azóta ez a kapcsolat állandóan erősödött és ma is fennáll. Elmondottam, hogy az első erdélyi unitárius ifjú, aki 1861-től angol unitárius ösztöndíjjal az akkor Londonban működő Manchester New College-ban tanult, Simén Domokos, a későbbi híres teológiai tanár volt. Attól kezdve napjainkig, Londonban, majd később az Oxfordba átköltözött Manchester College-ban 29, a manchesteri Unitarian College-ban 1906-tól kezdve 13, tehát összesen 44 erdélyi unitárius teológus tanult, a legtöbb esetben 2—2 évi ösztöndíjjal. Ezek közül 2 oxfordi vendiák ezen a gyűlésen jelen van, az egyik dr. Ferencz József magyarországi püspök, és a másik jómagam, akik az angol unitárius egyháztól élvezett anyagi és szellemi támogatásra hálásan emlékezünk vissza. Végül kifejeztem azt a reményemet, hogy a több, mint másfél évszázados kapcsolataink a jövőben még az eddiginél is bensőségesebbé válnak. Ezután a különböző jelentések ismertetésére és megtárgyalására került sor.

Aznap délután hangzott el a hagyományos „Essex Hall” előadás, amelyet ez alkalommal Benjamin Downing bradfordi lelkész, az *Inquirer* folyóirat volt szerkesztője tartott ezen a címen: *A látóhatáron túl: a vallás jövője.*

Este a városháza dísztermében ünnepi fogadást adott Edinburgh város polgármestere a közgyűlés hivatalos résztvevői és meghívott vendégei részére. A polgármester, akinek a neve Skóciában „Provost”, a hagyományos hermelin palástba és sapkába volt öltözve, akit mindkét oldalról 15—15 vörös uniformisba öltözött férfi- és nőtanácsos vett körül. A bevezető trombitaszó után a polgármester tartott üdvözlő beszédet, majd a közgyűlés nevében Morrison elnök, azután pedig mint az IARF elnöke én tartottam rövid beszédet, néhány szóval válaszolva

világszövetségünk célkitűzéseit, a béke és egymás megértése, a humánus és evangéliumi szeretet szellemében. Utána mintegy három órán át tartott a barátságos beszélgetés, amelynek során a polgármester, kifejezve országunk politikája iránti nagyrabecsülését, megemlítette, hogy nemrégén Romániában járván, nagy örömmel tapasztalta országunk gyors fejlődését és melegen érdeklődött az egyházak, köztük a romániai unitárius egyház életéről.

Április 7-én folytatódtak a valláserkölcsi, nevelésügyi, pénzügyi, vasárnapi iskolai és könyvterjesztési jelentések.

Délután Bruce Findlow, az oxfordi Manchester College igazgatója tartott értékes előadást: *Isten nem halott* címmel, kifejtve, hogy a haladásellenes, dogmákhoz mereven ragaszkodó vallások fokozatosan időszerütlenné válnak és általuk hirdetett tradicionális istenfogalom is fokozatosan tért veszít, legjobb esetben közömbössé téve a hiveket. Meggyőződése szerint az evangélium alapján álló, helyesen értelmezett istenfogalom, amely az állandó haladás és fejlődés vonalán halad, a jövőben is időszerű marad; ez az istenhit nem halt meg és nem fog meghalni ezután sem.

Április 8-án délelőtt a Szent-Márk unitárius templomban úrvacsoraosztás volt, amelyen a delegátusok és vendégek többsége részt vett.

Utána a még hátralevő jelentések és a javaslatok megvitatására került sor. A közgyűlés elfogadta egyhangúlag azt a javaslatot, hogy hívja fel a kormányt, miszerint tegyen meg minden szükséges intézkedést a mind nagyobb mértékben jelentkező vandalizmus és erőszak megszüntetésére.

3) *Április 9-én* az angol unitárius egyházi központ vezetőivel és a meghívott vendégekkel Edinburgh-ból Londonba utaztunk.

Április 10-én a Bloomsbury Central Hotel egyik helyiségében az IARF Végrehajtó Bizottsága gyűlést tartott. Elnökletem alatt a gyűlésen részt vettek: dr. Heinz Schlötermann alelnök, Diether Gehrmann főtitkár, Brian Golland, a pénzügyi bizottság vezetője, dr. Robert N. West, az amerikai Unitárius Univerzalista Egyház elnöke. Mint megfigyelők szavazati jog nélkül részt vettek: Robert Senghas, az amerikai Unitárius Univerzalista Egyház alelnöke, Carolyn Howlett, a Nők Nenzetközi Szervezetének elnöknője, valamint dr. Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok Magyarországról.

A gyűlés megnyitása után beszámoltam az elnökké választásom óta végzett tevékenységemről, levelezésemről, valamint a Hollandiában, Észak-Írországból és Skóciában tett látogatásaimról, amit a résztvevők elismeréssel és megnyugvással hallgattak végig.

Azután Diether Gehrmann főtitkár tájékoztatást adott a legutóbbi gyűlés óta végzett tevékenységéről, különböző látogatásairól és a központi iroda általános munkájáról.

Brian Golland ismertette az IARF pénzügyi helyzetét. Beszámolt arról, hogy a múlt évi montreali kongresszus költségei az eredeti számításoknál kisebbnek bizonyultak, ami lehetővé teszi bizonyos összegnek az 1978-ban Oxfordban rendezendő kongresszus költségeire való tartalékolását. Örömmel állapította meg, hogy különösen az észak-amerikai, japán, holland, angol, svájci és nyugatnémet tagcsoportok, valamint az egyéni tagok megfelelő módon járultak hozzá a költségvetés kiadásainak fedezéséhez. Különösképpen kiemelte a japán és nyugatnémet tagcsoportok öntudatos anyagi hozzájárulását. Ezután a főtitkár is-

mertette a Japánban ez év május végén és június hónap folyamán rendezendő regionális IARF konferenciának az előkészületeit. Európából ezen a gyűlésen 50-en és Észak-Amerikából is kb. ennyien jelentkeztek a konferencián való részvételre. A gyűlés megújította azt a határozatát, amelyet néhány évvel ezelőtt hozott, hogy a regionális konferencián az IARF nevében hivatalosan nem adhatnak sajtónyilatkozatokat, vagy egyéb hasonló jellegű közléseket.

A gyűlés felhívta az egyes bizottságok elnökeit, hogy találjanak alkalmat az év folyamán való összegyűlésre, és az oxfordi kongresszus főtémájának: *A türelem korlátai* alapos megvitatására.

Végül a gyűlés megfogalmazott egy, a Világszövetség eredetét, szervezetét, összetételét, általános célkitűzéseit magában foglaló tájékoztatót, amely közelebbről meg fog jelenni angol és német nyelven.

Április 11-én, virágvasárnapján, a London közelében levő Croydon város unitárius gyülekezetében prédikáltam és az istentisztelet utáni szeretetvendégségen részt vevő híveket üdvözöltem.

Ezzel hivatalos programom véget ért.

Április 13-án repülőgépen Szófián keresztül Bukarestbe, onnan másnap hazaérkeztem.

Három hétre terjedő tevékenységemre visszatekintve, úgy érzem, hogy az eredményes volt, minden tekintetben az IARF erősödését, egyházunk és hazánk jobb megismerését szolgálta.

TANULMÁNYOK

PHILLIP HEWETT

SZERETET ÉS HIT

Amidőn azt állítjuk, hogy egy szabadság nélküli személy nem felelős cselekedeteiért, ezzel elismerjük, hogy a szabadság és felelősség együtt jár, egymástól elválaszthatatlan. Amint a felelősség magában foglalja a szabadságot, éppenúgy a szabadság is a felelősséget. A valóság nyelvén ezt úgy fejezzük ki, hogy a felelősség együtt jár a szeretettel. A szeretet teszi az embereket felelőssé.

Az igazság szeretete felelőssé tesz gondolkozásunkban, a szépség szeretete érzésünkben, a világ és embertársaink iránti szeretet pedig cselekvésünkben. A felelősségteljes szabadság szeretetben egyesít másokkal és arra indít, hogy ne túrjunk meg olyan helyzetet, melyben emberek felelőtlenül és meggondolatlanul vagyonokat tékoznak el, míg mások fizikai, értelmi vagy szellemi téren szükségét szenvednek. A szeretet tiszteletet jelent otthonunk, a Föld iránt, s ezért ne fosszuk ki erőforrásait a jövőre való tekintet nélkül, és ne szennyezzük be a földet, tengert és levegőt gyűlöletünk és kapzsiságunk következményeivel. Mindez benne van a szabadságnak a szeretetben való kiteljesülésében. A felelősséggel teljes szabadság nem jelenti egyszerűen csak az értelem felszabadítását elhatározásai megalkotására. De jelenti a szív felszabadítását is, hogy közösségbe lépjen mindenkivel és rokonszenvet érezzen minden élet iránt itt a világban, ahol él.

A szabadság felhasználásának kérdése végső megoldást a szeretet elsőbbségének elismerésében talál. A szeretet felelősséget jelent. A belső és nem kívülről kényszerített fegyelem által megőrzi a szabadságot attól, hogy szabadosságba menjen át.

Az igazság szeretete kiküszöböli a felelőtlen gondolkozást és arra ösztönöz, hogy tegyünk meg mindent a valóság megismerése érdekében. Általa szabadulunk meg a gondolatszabadság torzfogalmától, hogy „szabad vagyok azt hinni, ami nekem tetszik”. Senki sem mondhatja, aki az igazságot szereti, hogy a víz megfagy 0 Celsius-foknál magasabb hőmérsékleten. Aki pedig ismeri az asztronómiát, hasonlóképpen nem áll szabadságában azt hinni, hogy a Nap megállhat az égen. Az igazság szeretete a tények iránti tiszteletet jelenti. Természetesen a teljes valóság nem mindig hozzáférhető a vizsgálódás számára. De akit az igazság szeretete vezérel, az arra törekszik, hogy a tények közül minél többet megismerjen és a lehető legteljesebb mértékben.

Hasonlóképpen következik az is, hogy aki szereti az igazságot, az nem tulajdoníthat egyenlő értéket a tudásnak és tudatlanságnak. A hit szabadsága sem jelenti azt, hogy egy eléggé meg nem fontolt, gépiesen